

20/8

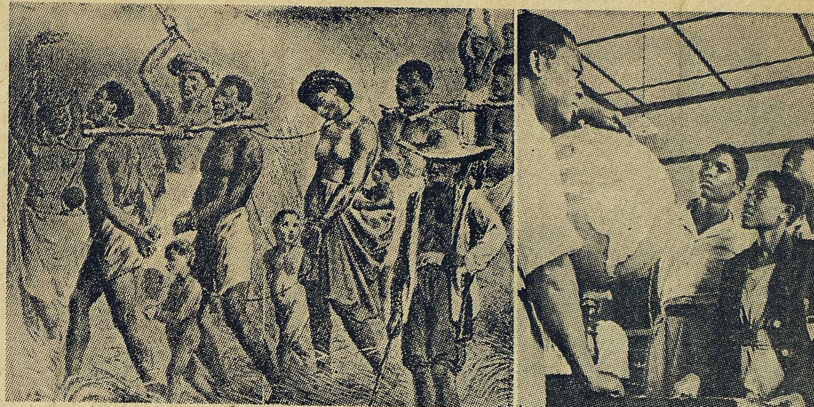
21/8

Joyce Carys politik

Hr Hjalmarson har kritiserats

i Dagens Nyheter för en del vinnande banaliteter, skriver Svenska Dagbladet och påstår samtidigt att folkpartiets valmanifest mera utmärker sig för självklarheter än för djärva och oroande nyheter. Förvisso har tidningen rätt. Valprogrammen är genomgående en trist läsning, även om, synes det oss, folkpartiets prestation i år är något mera energisk än vanligt. Hela valpropagandan har för övrigt hittills varit olustig; bottenivån nås i de spalter där Morgon-Tidningen under ideliga bugningar redogör för partichefens privata och offentliga fadäser. Hr Hjalmarson är friskare och rejälare, det har många gånger framhållits i denna tidning. Vad vi vänt oss mot är hans tilltagande ovana att ersätta konkreta uttalanden med gemytliga talesätt: forma gärna goda slagord, om det går, men arbeta inte för mycket i de idylliska plattigheternas genre. Mera krut och mindre såpbubblor!

Svenska Dagbladet hävdar också att vi, ehuru självständiga gentemot folkpartiet mellan valen, blir lojala till ytterlighet inför val. Det är nu bra överdrivet: även under valkampanjerna har Dagens Nyheter klart markerat sina särmeningar och kommer också i år att så göra. Men ingen vill väl förneka eller fördöma att alla politiskt intresserade verkar mera aktivt och helhjärtat för det parti som de i stort sett håller på då det gäller att genom val för en tid framåt bestämma partiernas styrka i skilda representationer.

Slavtransport i Afrika innan de vita kom och en ny tids fria Afrika framställes på detta sätt i Carys bok "Britain and West Africa".

POLITIKEN som livsform har ingen skildrat bättre än Joyce Cary, främst i "Prisoner of Grace". Skildringen kan kallas skoningslös och hård, huvudpersonen har av vissa kritiker betecknats som en skurk. Men det är fel att i denna och andra böcker av Cary spåra ett allmänt förakt för politik och politiker. Här finns litet eller intet av det äckel, de avslöjanden och anklagelser som är nästan regel hos franska romanförfattare — Flaubert, Zola, France, Barrès, Proust — och som i England påträffas hos Belloc och Chesterton.

Vad Cary söker visa är den deformation som är ofrånkomligt förenad med politiken, likaväl som med andra former av mänskligt arbetsliv. Nimmo är inte någon skurk, han drivs av längtan att

göra världen bättre, men med yrket följer obevekligt tvivelaktiga tankar och stämningar och handlingar. Det blir nödvändigt att popularisera och vinna röster, och detta tvång att göra passionen säljbar leder till överdrifter, förenklingar, förvrängningar. I vissa fall blir rent bedrägeri en skylldighet; Stafford Cripps var, skriver Cary i ett företal, en sällsynt hederlig man, men då han några dagar före pundets devalvering intervjuades måste han svara med bestridanden som var liktydiga med lögn. Politikern måste med iver försvara en ståndpunkt ända till det ögonblick då han går över till den motsatta; Nimmo talade lidelsefullt för fred ända till dess han inträdde i krigskabinettet. Då man anser att motståndaren har orätt i stort sett, blir det naturligt

att vanställa hans syften och snedvrida hans uttalanden i detalj för att det rätta skall segra. Med de betänkliga handlingarna följer en inre förvandling: identifikation av den egna framgången och det godas seger, föreställningar om konkurrenternas lömskhet och samvetslöshet, ett alltmer självfallet tänkande i taktiska banor. Politikern förtravligas på sitt sätt, liksom affärsmannen, byråkraten och konstnären på sitt; han känner sig som det godas redskap, nödgad att slå ned ondskan med onda medel. Man får vara tacksam och beundrande om något av pilgrimen, av nåden, är kvar efter dessa strapasor.

Samma klarsyn, skepsis och tolerans uttrycker Cary ofta inför de institutioner i vilka människorna söker ge varaktighet åt sina strävanden. Cary vet, förklarar han genom Wilcher i "To Be a Pilgrim", "att historien är ett tumult av förändringar, att det inte finns någon vila för själen utom i kärleken till Gud... att människan är dömd att vara en pilgrim i en utforskad vildmark, att alla politikernas planer, med deras löften om trygghet, alla kyrkornas försök att komma paradiset nära är bedrägeri eller förblindelse. Det bästa vi kan hoppas av en styrelse är att den styr kursen mellan okända klippor och oväntade stormar utan att sänka båten och dränka besättningen. Det mesta vi kan hoppas av en kyrka är att den varken stelnar till dogm utan hänförelse eller upplöses i våldsam lidelse utan förnuft." Kulturens dygder har "en skönhet som liknar vågkammens. Ett ögonblick lyser solen genom den och gör den till en juvel, men blott därför att den är så bräcklig, därför att den just skall vältra över och dö i sanden." Den demokratiska friheten bygger på maktbalans och god vilja. "För mycket lag, för mycket säkerhet, och vi får ett tyranni, en orubblig maskin; för mycket frihet och vi får anarki; för mycket nationalism och vi bereder vägen för Hitler och Stalin, för flera och större krig."

Dessa beskrivningar och sentenser stämmer inte alldeles med vad Cary skriver då han mera systematiskt behandlar politik. Det kanske i någon mån beror på att han i den sistnämnda situationen faller för de frestelser i den politiska verksamheter som han så elegant klarlagt; viktigare är sannolikt helt enkelt att han växlar perspektiv och därigenom kan synas själv motsägande.

Cary röstade, liksom många andra självständiga engelsmän, med labour 1945, med liberalerna 1950, med de konservativa 1951. Att hans åskådning bör kallas liberal står utom debatt. Det lär inte finnas någon mera stimulerande introduktion i nyliberalism tänkande än Carys politiska huvudskrift "Power in Men" (1939, skriven hösten 1938), trots underströmmen av metafysik och tonen av extrem optimism. Här möter vi pilgrimsideologin tillämpad på inre och yttre politik, en individualism i system.

Utgångspunkten är att varje människa har en viss oförstörbar frihet, eller kanske riktigare en vilja till självständigt handlande. Även i de mest primitiva folk, betonar Cary med stöd av egna erfarenheter och Malinowskis forskning, finns "avvikande" handlingar och opposition, även om utrymmet för denna frihet är högst begränsad. Det gäller att vidga sfären för denna "naturliga" frihet så mycket som möjligt, att öka den enskilda människans makt. I stället för Benthams lycosats bör parollen bli "största möjliga frihet för största möjliga antal". Då frihet är skapande, självständig handling, kan den självfallet inte likställas med frånvaro av tvång; Robinson Crusoe var inte tvungen att göra eller underlåta något, men hans möjligheter att handla var ändå minimala. En bildad människa har mera frihet än en okunnig, en rik mera frihet än en fattig. Främst vinnes ökad frihet genom högre levnadsstandard, längre fritid, bättre undervisning, politiska rättigheter och "frihet att veta" (frihet från falska föreställningar). Friheten kan befordras genom statsinspirationen; "en god styrrelse är en sådan styrelse som lägger

band på människorna för att främja deras egen frihet och friheten i allmänhet". Med dessa satser underkänns inte bara gammal liberalism, utan också den moderata reformliberalismen av Asquiths och Lloyd Georges typ. En mera generell statssocialism avvisas emellertid, dels därför att äganderätt ökar friheten, dels av rädsla för byråkratiskt förtryck.

Tron på människans förmåga att bruka friheten och på framstegets ofrånkomlighet kommer till uttryck i satser som minner om 1700-talsoptimismen. Barnen skall uppfostras så att de bland skilda uppfattningar kan välja den som bäst passar dem. Behovet av frihet kommer — i förening med den stegring av friheten som bildning och hyggelig bärning medför — att undergräva samtidens diktaturer. Alla människor önskar mera frihet, och denna mänsklighetens allmänna vilja måste leda till folkstyrelse över allt och till universell fred (här blir vad alla vill liktydigt med en samfällid vilja, som om man inte kunde vilja ha mera frihet på andras bekostnad). Cary hävdar emellertid (1938) att ett krig "skulle förinta diktatorerna, men inte civilisationen. Fabriker kan förstöras, men inte kunskapen om hur de byggs upp. En ruinerad värld skulle, för moderna människor med maktmedel, inte betyda kaos, utan möjligheter."

I inlägg under de senaste åren har Cary ånyo — och ofta med stor brio — motiverat sin framstegstro; det vore givande att i detalj kontrastera hans förkunneelse mot exempelvis Orwells lika systematiska pessimism. I Harper's Magazine 1952 angrips "myten om massjulen". Det är inte så, skriver Cary, att nutiden producerar massmänniskor; tvärtom, det blir flera individualister, flera pilgrimer. "Västern formar inte en massjäl, utan en mångfald av självständiga sinnen med känsla för äventyr och vilja att upptäcka. Östern får inte heller en massjäl. Redan genom uppfostran frambringar den människor som åtminstone tänker litet friare än analfabeter, som därför är benägna att tänka självständiga tankar, hur väl de än döljer dem. Det är därför som diktaturens värv blir allt svårare, som man tvingas att göra greppet hårdare, att ha mera polis, att ha utrensningar inom partiet vart och varannat år." Med denna inställning blir Cary hoppfull även i dagens politiska läge.

Mer konkret, fullständigt och lidelsefullt har Cary utfört sin allmänna åskådning i fråga om Afrika. De båda huvudskrifterna är "Case for African Freedom", (1941, reviderad upplaga 1944), och "Britain and West Africa" (1946).

I första hand är Cary försvare av den s. k. imperialism som lett till europeiskt välde över större delen av Afrika. "Delningen av Afrika var, hur än det bakomliggande motivkomplexet var beskaffat, en välsignelse för massan av afrikaner. Dess värsta följder, till och med i Kongo under kung Leopold, var inte så onda som den perversa och förstörande grymhet som kännetecknade slavjägarna och desperer som kungarna i Ashanti." För de muhammedanska aristokraterna, liksom för de kristna patriarkerna i Sydafrika, var "hedningarna av Gud bestämda att jagas och förslavas". Engelsmännen, fransmännen, tyskarna, italienarna, belgiernas erövringar under 1800-talet innebar en förbättring.

Denna synpunkt är emellertid inte den väsentliga. Det viktiga är att afrikanerna har samma behov som vi européer, att även de är kallade att bli fria människor, individualister och pilgrimer. Då Cary motiverar denna i sig själv vaga tes rör han sig onekligen mellan skilda tankegångar; ibland tänker han på lyckan, ibland på det moraliska kravet att vinna frihet och vara fri, ibland på den lockelse som en mera komplicerad, andligt och materiellt rikare kultur utövar, oberoende av de slutliga följderna. Från föreställningar om överlägsna och underlägsna raser är han helt fri. "Rasskillnaderna kanske är stora, men det finns ingen ras."

Sin kritik riktar Cary framför allt mot dem som talar om "det gamla goda Afrika", som tror att negrerna är lyckliga i sitt "naturliga" tillstånd, att deras situation för hundra eller tre hundra år sedan "passade" dem. De som påstår detta — "anarkister, folklorister, Hitler och Gandhi" — är kulturens fiender. De är, liksom flertalet turister, fångna i en vit romantik, eskapistisk som är trötta och blaserade eller helt enkelt naiva och sensationslystna. "Turistattityden är inte ovanlig bland tjänstemännen; jag hade den själv, denna kärlek till det pittoreska som gör resenären förtjust i allt egenartat, i inhemska styrelser, inhemska dräkter, inhemska danser, inhemska religiösa ceremonier, till och med inhemska smuts och fattigdom, bara allt detta skiljer sig från vad man får se hemma hos sig." Många av dessa romantiker tror rent av att det eländiga livet i Afrika kompenseras av "en utmärkt hälsa, en vacker kropp, ett djuriskt välbefinnande". Realiteten är tvärtom fysiskt elände, ett kort liv, skräck bland under-

såterna för hövdingarna, bland de fattiga för de rika, bland kvinnorna för männen. "Afrika är inte bara ett mycket fattigt land... utan ett museum av sjukdomar och besvikelser."

Carys program blir direkt motsatt den sydafrikanska nationalismens. Inte förtryck och separation, utan frihet och assimilation. För frihet behövs i första rummet ekonomiska förbättringar och utbildningsmöjligheter. "Afrikanerna önskar bildning till varje pris, inte därför att den skall ge dem frid och lycka, utan av samma skäl som de önskar välfärd (om också bara en bomullskostym och ett manchesterskynke för sina hustrur)... för att få litet ära och värdighet för sig själva och dem de älskar." Europa, och främst England, måste hjälpa till; "Afrika, som redan är en väldig slum bland nationerna, blir varje dag fattigare och kan inte hjälpa sig självt."

Man kan inte tvivla på att Cary menar allvar med denna fostran till frihet och självstyrelse. Han betonar att det är bråttom, att det är nödvändigt att skapa förutsättningar för total politisk frihet innan en katastrof kommer. Han förkunnar med oro och energi det program som England nu håller på att genomföra i Sierra Leone, Guldkusten och Nigeria. "Det är inte stammen med dess enkla beteendemönster som alla måste anpassa sig efter, utan den komplicerade moderna staten — av USA:s och de nordeuropeiska demokratiernas typ — som ger medborgarna den största friheten i vilja och handling."

HERBERT TINGSTEN

(Presentationen av Cary och hans författarskap avslutas med denna artikel; de föregående var införda den 15 och 19 augusti.)